Theater Na de Dam
Atelier

HET DEBAT: WIE HERDENKEN WE?

Thema's: Herdenken nu, Na de Tweede Wereldoorlog, NSB, Verraad

Locatie: Nederland

Door: Jasper Vaillant

Dit verhaal gaat over wie we wel en niet herdenken. Is er naast de slachtoffers en verzetters ook plaats voor collaborateurs en daders? En hoe zit het met degene die zwegen? Het is een debat tussen verschillende partijen.

Deze scène is het laatste deel van een voorstelling over Jan, Lien en Michael. Jan's moeder droeg een geheim bij zich: zij groeide op in een NSB gezin (zijn verhaal kun je **hier** lezen). Ook Lien moet van haar familie een geheim bewaren: haar opa zat bij de NSB. En Michael komt via archieven achter het echte verhaal van zijn oma: ze is niet verkracht door een Duitse soldaat, nee, ze waren verliefd en kregen stiekem een kind.

Hoe is het om de rol aan te nemen van een collaborateur? Wat zou je graag willen zeggen als je in de schoenen staat van een verzetter?

PERSONAGES	VOORZITTER
	SLACHTOFFER 1
	SLACHTOFFER 2

COLLABORATEUR 1

COLLABORATEUR 2

DADER 1

DADER 2

VERZETTER 1

VERZETTER 2

ZWIJGER 1

ZWIJGER 2

Alle personages staan op een rij, de Voorzitter staat iets meer naar voren, aan de zijkant. Een voor een doen de verschillende partijen hun verhaal, terwijl de Voorzitter orde probeert te houden.

VOORZITTER Welkom allemaal, bij dit debat. Bij het horen van de verhalen van Jan, Lien en Michael hebben jullie vast van alles gevoeld, gedacht en stiekem wel veroordeeld. Maar nu is het tijd om uit te zoomen. In dit deel gaan we onze positie bepalen ten opzichte van deze verhalen. Niet alleen op basis van emotie, medelijden of vooroordeel, maar met een scherpe blik en een moreel kompas. Om dit onderzoek wat richting te geven, leg ik deze vraag voor: verdienen de verhalen van Jan, Lien en Michael een plek in onze nationale dodenherdenking?
Representanten, jullie kunnen je plek innemen.

De slachtoffers, daders, verzetters, collaborateurs en de zwijgers gaan op hun plek staan.

VOORZITTER Voel maar even hoe het is om hier te staan. Hoe het is om deze plek in te nemen. Als dader, slachtoffer, collaborateur, verzetter of zwijger. Wat wordt je bewust in je lichaam, hoe verandert je denken.
Laat dan de verhalen van Jan, Lien en Michael nog

eens door je heen gaan. Wat komt er op? Wat zou je willen zeggen?

De slachtoffers steken hun handen op.

VOORZITTER Slachtoffers?

SLACHTOFFER 1 Dankuwel voorzitter. Ja, we hebben allemaal de verhalen gezien en gehoord. En ik moet zeggen: wij waren ook geroerd door het leed dat deze mensen en hun families hebben moeten doorstaan. Maar laten we wel wezen: dit is politiek van de onderbuik.

SLACHTOFFER 2 Als wij een film zouden zien over Hitler, waarbij hij geportretteerd wordt als een slachtoffer van een slechte jeugd, ontwikkelen we ook een bepaalde sympathie voor die “arme ziel”. Maar dat neemt niet weg dat hij schuldig is aan het systematisch uitmoorden van miljoenen mensen. We moeten kijken naar daden, voorzitter, en niet naar psychologische motieven.

SLACHTOFFER 1 Wat de ouders en grootouders van Jan, Lien en Michael hebben gedaan was fout. Ze werkten samen met de agressor, de dader.

SLACHTOFFER 2 Ze probeerden hun eigen hachje te redden ten koste van anderen. Ten koste van ons slachtoffers.

SLACHTOFFER 1 Onderdrukten.

SLACHTOFFER 2 Uitgemoorden.

SLACHTOFFER 1 De herdenking is er niet om hun schuldgevoel weg te wassen, maar juist om een signaal af te geven.

SLACHTOFFER 2 Dit nooit meer!

VOORZITTER Collaborateurs?

De collaborateurs stappen naar voren.

COLLABORATEUR 1 Dankuwel, voorzitter. De slachtoffers schetsen hier een totaal verkeerd beeld van de situatie. Ze slaan de realiteit plat, om hem te laten passen in hun eigen bekrompen zelfbeeld. Niemand is alleen maar goed of fout. Het is altijd een grijs gebied.

COLLABORATEUR 2 De ouders en grootouders van Jan, Lien en Michael laten ons juist zien dat de realiteit veel weerbarstiger is dan we onszelf voorhouden. Neem de opa van Lien, die was homoseksueel, hij had alleen zijn moeder nog en was bang om opgepakt te worden. Of erger. Hij heeft toen gekozen om lid te worden van de NSB. Een foute keuze ja, maar niet ondenkbaar.

COLLABORATEUR 1 De opa van Jan was al lid van de NSB, zijn moeder is dat toen ook geworden. Ze groeide ermee op.

COLLABORATEUR 2 En de oma van Michael werd verliefd op een Duitse soldaat. Is verliefd worden een misdaad?

COLLABORATEUR 1 Wat we proberen te zeggen: de herdenking is er om bij te dragen aan bewustwording van wat oorlog met je doet.

COLLABORATEUR 2 Goed of fout, we zouden stil moeten staan bij alles wat er is gebeurd. Uiteindelijk zijn alle daders ook slachtoffers.

VOORZITTER Daders?

DADER 1 Ja, voorzitter, het zijn onze zaken niet, maar de collaborateurs hebben wel gelijk. Jullie zien ons als de slechterik, toch? De dader, de Duitser, de bad guy.

DADER 2 Wij zijn het grote kwaad. De gaskamers, vernedering, de onvoorstelbare uitroeiing van al die onschuldige mannen, vrouwen en kinderen.

DADER 1 Wij zijn de ander.

DADER 2 Het monster.

DADER 1 De SS’ers die in de straten rond marcheerden, het brave Nederlandse volk angst aanjagend.

DADER 2 Maar let wel *(richt zich op de slachtoffers)*: Wij waren ooit slachtoffers, net zoals jullie.

DADER 1 Van de Eerste Wereldoorlog en de internationale vernedering die daarop volgde.

DADER 2 Van armoede, honger en kindersterfte.

DADER 1 Van een minderwaardigheidscomplex zo diep, dat we kapot gingen van binnen.

SLACHTOFFER 2 Hoe durf je!

DADER 2 We proberen het niet goed te praten. We zeggen alleen de waarheid. Wij zijn hier niet zomaar. Wij zijn verwekt, geboren, uit jullie.

SLACHTOFFER 1 Wat een onzin.

DADER 1 Oja? Kijk naar jezelf. Naar dat brave Nederlandse volk. Zijn jullie niet na de oorlog, meteen een nieuwe gestart. In jullie eigen kolonie in Nederlands-Indië? Hebben jullie niet honderdduizenden mensen vermoord in de Gouden Eeuw? In slaven gehandeld alsof het beesten waren?

SLACHTOFFER 2 Vuile schoft!

VOORZITTER Slachtoffers, laten we naar elkaar proberen te luisteren, ok? Horen jullie wat ik zeg?

SLACHTOFFER 1 & 2 Ja.

VOORZITTER Luisteren graag. En dat soort taal wil ik niet horen.

De verzetters stappen naar voren.

VERZETTER 1 Voorzitter, dit is ongelijke behandeling.

VOORZITTER Verzetter, alsjeblieft.

VERZETTER 2 De daders waren ook aan het schreeuwen. En u richt zich alleen op de slachtoffers.

VOORZITTER Ik probeer orde te houden.

VERZETTER 1 Orde? ORDE? Onrecht, daar gaat het om. Daar hebben we het over. ONRECHT. De slachtoffers zijn onrecht aangedaan en de collaborateurs hebben de daders daarbij geholpen.

VERZETTER 2 En niemand die wat doet, niemand die wat zegt *(knikt naar zwijger),* heh zwijgers? Het onrecht vindt voor jullie ogen plaats, jullie zien het allemaal gebeuren. En jullie doen NIETS.

VERZETTER 1 Verdienen Jan, Lien en Michael een plek bij de nationale dodenherdenking? Nee. Of ja, alleen maar als een waarschuwing, een voorbeeld van vals en achterbaks gedrag.

VERZETTER 2 Terwijl honderden mensen hun leven waagden.

VERZETTER 1 Om kranten rond te brengen.

VERZETTER 2 Joden te helpen onderduiken.

VERZETTER 1 Levens te redden.

VERZETTER 2 Liepen de collaborateurs door de straten in hun NSB uniform, zongen zij Duitse liedjes en susten hun geweten met de gedachte dat ze niet anders konden.

VERZETTER 1 & 2 Onzin!

VERZETTER 1 Je hebt altijd een keuze. Voor het goede of het kwade. En jullie, collaborateurs, hebben voor het kwade gekozen en daar plukken jullie nu de rotte vruchten van.

COLLABORATEUR 1 Jan, Lien en Michael hebben daar niet voor gekozen. Zij waren nog geen eens geboren. Moeten zij boeten voor de daden van hun voorouders?

VERZETTER 2 Dat is toch niet relevant.

COLLABORATEUR 2 Waarom niet?

VERZETTER 1 De verhalen waar we het hier over hebben, zijn de verhalen van hun voorouders. Die veroordelen we, niet Jan, Lien en Michael zelf.

COLLABORATEUR 1 Bullshit! Dat doen jullie al meer dan 80 jaar! En de slachtoffers en zwijgers doen vrolijk mee.

VERZETTER 2 80 jaar?

COLLABORATEUR 2 En trouwens, die verhalen zijn onderdeel van wie zij zijn! Die kan je niet los van hun zien.

VERZETTER 1 Oh, dus ze moeten *wel* boeten voor wat hun voorouders hebben gedaan?

COLLABORATEUR 1 Nee, jullie moeten ophouden met het verhaal te kapen. En de slachtoffers trouwens ook.

COLLABORATEUR 2 Jullie verhalen worden overal verteld. Heldenverhalen van moed en verzet. Tragedies van onschuldige burgers.

COLLABORATEUR 1 En wij, wij moeten ons losmaken van onze voorouders, hen vergeten, er nooit meer over hebben. Alsof ze nooit bestaan hebben.

COLLABORATEUR 2 Dat, voorzitter, is onrecht. En een kweekvijver voor intergenerationeel trauma.

COLLABORATEUR 1 Jan zijn moeder kwijnde weg, terwijl zijn vader het hoogste woord voerde. Michael groeide op in de veronderstelling dat zijn opa zijn oma had verkracht. En Lien mag van haar familie geen eens een lied zingen over haar opa, omdat ze bang zijn voor het
stigma ‘fout’.

COLLABORATEUR 2 Een moreel kompas is nodig, maar vraagt afstemming per situatie. Door roekeloos snel te oordelen slaat ‘ie op tilt. En dan is het einde zoek.

COLLABORATEUR 1 Laat ons stoppen met wegkijken. En de nationale dodenherdenking een plek maken voor iedereen. Ook voor de collaborateurs, hun kinderen en kleinkinderen. Jan, Lien en Michael verdienen dat.

SLACHTOFFER 2 Vuile gore klootzakken! Jullie zijn niks veranderd. Niks!

VOORZITTER Slachtoffer.

SLACHTOFFER 2 Hebben jullie dan geen respect? Voor al die miljoenen doden! Voor de slachtoffers van vandaag?

VOORZITTER Slachtoffer, houd je bij het onderwerp.

SLACHTOFFER 2 Want het gebeurt nu weer hè! In Gaza en mijn land Oekraïne, waar wel meer mensen vandaan komen hier. Moeten we die ook maar in de steek laten, omdat iedereen een verhaal heeft en respect verdient? Over mijn lijk!

COLLABORATEUR 2 In Rusland wonen ook mensen.

SLACHTOFFER 2 Mensen? Moordenaars! Dat zijn het! Die zich als beesten gedragen en ervoor hebben gezorgd dat ik – en 6 miljoen andere mensen – mijn land moest verlaten. Iedereen die hen helpt mag rotten in de hel.

Het is lang stil.

VOORZITTER Kan ik hieruit opmaken dat we niet tot een punt kunnen komen vanavond? Ik bedoel, ik zou het graag willen, maar... het lijkt het me beter om het hierbij te laten.

ZWIJGER 1 Wij willen nog wel iets zeggen.

VOORZITTER Zwijgers?

ZWIJGER 2 Als dat kan, voorzitter.

VOORZITTER Natuurlijk, ga je gang.

ZWIJGER 1 Kijk, ik weet dat wij normaal niks zeggen en dat jullie ons daarom maar links laten liggen, maar we hebben alles gezien en alles gehoord.

ZWIJGER 2 En ook al spreken we niet, we luisteren wel. En vanuit die stilte, die openheid, willen we iets zeggen.

ZWIJGER 1 Het spijt ons. Het spijt ons, slachtoffers. Dat we niets hebben gezegd. En niets hebben gedaan om jullie leed te verlichten. Om jullie pijn echt tot ons te nemen, niet weg te kijken, niet stil te blijven, maar uit te reiken.

ZWIJGER 2 Het spijt ons, daders, dat we niet hebben gezien, dat jullie ook slachtoffers zijn. Dat jullie geboren zijn uit onmacht. Onvermogen om de pijn te dragen die jullie is toebedeeld.

ZWIJGER 1 Het spijt ons, verzetters, dat we jullie niet geholpen hebben. Dat we niet voorop zijn gegaan in de strijd. Terwijl jullie al het vuile werk deden, jullie leven waagden, de moed hadden die ons ontbrak.

ZWIJGER 2 En het spijt ons, collaborateurs, dat we jullie zo veroordeeld hebben. Zo verguisd en gehaat. En dat we jullie niet hebben willen begrijpen, omdat we dan onze eigen zwakte in de ogen moeten kijken en we bang zijn voor wat we daar aantreffen.

ZWIJGER 1 Het besef dat jullie in ons zijn. Allemaal. En wij in jullie.

Deze scène komt uit de voorstelling ‘AMORAL’, die in 2025 bij Theater Rotterdam gemaakt is door een groep jonge spelers o.l.v. theatermaker Jasper Vaillant.

© 2025 Atelier van Herinnering